

РОЗДІЛ VI

Вимоги до інформації

---

1. Вимоги при роботі з інформацією

При роботі з фактами та джерелами інформації журналіст повинен бути *точним та неупередженим, уникати конфлікту інтересів та відповідально ставитися до джерел інформування*. Все це необхідно не тільки для того, щоб поважати себе і мати повагу колег. Без відповідальності за кожне слово журналіст втратить довіру читачів і його діяльність не матиме сенсу.

Повернімося в недалеке минуле.

Сергій Доренко був ведучим російського «ГРТ». Його підхід до добору матеріалів був спрямований тільки на одне — боротьбу з мером Москви Юрієм Лужковим. Як наслідок, уже кілька років професійний журналіст не може знайти собі роботу за фахом. Аудиторія сприймає його через призму замовних матеріалів та інформаційних війн.

В'ячеслав Піховшек — його аналітичні передачі привертали увагу аудиторії, до його слова дослухалися, але так було лише доти, доки він не почав відверто підтримувати тільки одну політичну силу. З цього часу передачі «Епіцентру» можна було дивитися тільки як підручник з пересмикування та перекручення фактів, такого їх добору, який дозволив би зробити висновок: влада права, а опозиція — ні. Нині цей розумний і талановитий журналіст втратив довіру глядачів і весь час чує вимоги колег та аудиторії про відлучення від ефіру за етичними мотивами.

Багато хто вважає, що ті журналісти, які беззастережно «грали» фактами та «зомбували» населення вигадками про опозицію, мають піти з екранів і газетних шпальт. Суспільство втомилося від брехні та перекручень у мас-медіа. Уникнути таких прикрих ситуацій можна лише за однієї умови: бути неупередженим, спиратися тільки на *ретельно зібрану та правдиву інформацію*. При цьому мас-медіа чи журналіст мають бути незаангажованими та працювати чесно і професійно.

Журналіст відповідає перед своїм виданням та аудиторією за додержання таких вимог:

- точність фактів;
- збалансованість подання різних позицій;
- достовірність відомостей;
- повнота інформації.

Точність фактів. Журналіст повинен бути впевненим у правдивості інформації, яку він поширює. Для цього слід переконатися у надійності джерела інформації. Якщо воно не викликає цілковитої довіри, то, як уже зазначалося, достатньо перевірити інформацію з двох інших незалежних джерел. Журналіст мусить бути особливо пильним, щоб нікому не завдати шкоди, оприлюднивши неповну або неточну інформацію.

Грубим порушенням етичних стандартів є зумисне викривлення фактів, їх тенденційний відбір, поширення неправдивої інформації, отримання матеріального заохочення від третіх осіб за тенденційну публікацію.

Часто неточність у фактах є результатом звичайної журналістської недбалості. На жаль, нині в медіа немає бюро з перевірки інформації, що підвищує загрозу появи незумисних помилок, які завдають відчутної шкоди авторитету та іміджу як редакції загалом, так і журналістові, що є автором матеріалу.

Оприлюднення неперевіреної та неточної інформації часто є наслідком браку часу чи бажання повідомити сенсаційну новину раніше, ніж інші медіа. Однак зазвичай такі спроби зміцнити свій авторитет мають зворотні наслідки.

Збалансованість подання різних позицій передбачає виконання трьох умов:

- має бути наведена та проаналізована вся інформація, зібрана журналістами при підготовці матеріалу;
- журналіст має наводити всі основні думки щодо об'єкта свого матеріалу;
- має бути чітко розмежований виклад фактів і власних думок журналіста. Аудиторія має право не тільки знати думку журналіста щодо певної події, а й можливість робити

власні висновки із поданого журналістом фактичного матеріалу.

Достовірність відомостей. За правдивість відомостей, які викладені в його матеріалі, журналіст відповідає не тільки за етичними нормами, а й за законом. Але, крім того, слід звернути увагу, що журналіст не повинен використовувати незаконні або недостойні методи збирання інформації. Це виправдано лише у разі гострої соціальної потреби.

Згадаймо, коли українські військові під час навчань влучили не в мішень, а в житловий будинок у Брова-рах (унаслідок цієї трагедії були людські жертви), Міністерство оборони нашої країни категорично спростовувало свою причетність до цього і висунуло версію про вибух газу. Лише після того, як знімальна група «Нового каналу» проникла до будинку під виглядом працівників Міністерства з надзвичайних ситуацій, відзняла ідеально рівний отвір, що залишився від падіння ракети, надала інші докази причетності військових до трагедії та показала це в ефірі, військове відомство змушене було визнати свою провину, а населення України дізналося правду про цю жахливу подію. Звичайно, таке збирання інформації було повністю виправданим.

Довіра аудиторії до матеріалу, що містить посилання на джерело інформації, значно зростає. Якщо інформація взята з першоджерела, журналіст має обов'язково зазначити, чи був він учасником події, а якщо матеріал підготовлено за свідченнями інших осіб, слід окрім перевірки правдивості їхніх слів зазначити, наскільки вони були близькі до події, чи не є їх слова переказом слів інших свідків. Навіть наводячи думку чи судження, обов'язково слід зауважувати на всі випадки, коли ці думки належать не журналісту. Інакше ж аудиторія сприйматиме їх як журналістську позицію.

При виборі джерел інформації журналісту для забезпечення достовірності матеріалу слід звертати увагу на такі моменти:

- близькість джерела до події, процесу чи явища;
- компетентність джерела у проблемі, що розглядається;
- кількість джерел (що їх більше, то більше гарантії достовірності);
- відсутність у джерела особистої зацікавленості у висвітленні проблеми під певним кутом зору.

Звичайно, медіа мають поширювати інформацію максималь-но оперативно, але це не повинно шкодити перевірці достовір-

ності матеріалів. Оприлюднення недостовірних відомостей зашкодить набагато відчутніше, ніж затримка, зумовлена необхідністю перевірки. Перевіряти слід усі факти, навіть ті, що вже були опубліковані або здаються цілком очевидними.

Повнота інформації. В медіа мають бути представлені всі значущі факти з проблеми, що розглядається, без винятків і купюр. Неповна картина спотворює дійсність в очах аудиторії. Тенденційний відбір фактів є грубим порушенням етичних та професійних стандартів. Те саме стосується суджень і думок. Журналіст при висвітленні проблеми має давати весь спектр основних думок з цього питання.

Дотримання розглянутих тут вимог та умов забезпечить **нейтральність** журналістських матеріалів. Журналіст повинен бути нейтральним, коли працює в інформаційному жанрі. При створенні аналітичного чи художньо-публіцистичного твору він має повне право на висловлення своєї позиції. Слід лише дбати про те, щоб аудиторія могла чітко відділити цю позицію від інших думок та викладу фактів.

2. Перевірка даних і виправлення помилок

Журналістський матеріал має ґрунтуватися на перевірених фактах. При цьому всі факти необхідно ретельно перевіряти. Перевірка важлива навіть у тих випадках, коли факти були раніше опубліковані або видаються цілком очевидними. Розгляд героя чи проблеми публікації має бути всебічним. Журналіст повинен аналізувати всі доступні відомості, що стосуються об'єкта розгляду; подавати основні точки зору при розгляді контраверсійних проблем. У об'єкта критики завжди має бути можливість висловитися.

Саме в цьому знаходять вияв як бажання досягти об'єктивності, так і неупередженість позиції журналіста.

Для перевірки інформації журналіст повинен особисто зустрічатися з особами, які стали героями його матеріалів. Особливо це важливо, якщо вони стали героями негативними. Люди мають право знати точку зору всіх учасників будь-якого конфлікту.

Журналіст повинен обов'язково посилатися на джерела інформації своїх матеріалів. Аудиторія має право сама робити висновок про достовірність і неупередженість джерел.

Приховування джерел інформації можливе тільки як виняток. При цьому треба обов'язково з'ясувати мотиви, за якими джерела інформації хочуть залишитися анонімними. Якщо

журналіст погоджується на умови своїх джерел, то він обов'язково має дотримуватися обіцянки.

Якщо помилку все ж було допущено (а це час від часу буває в будь-якому медіа), слід якнайшвидше її публічно спростувати. Це не призведе до падіння авторитету медіа (звичайно, якщо помилки там не стали повсякденним явищем), а навпаки, запевнить аудиторію в тому, що на першому місці у журналістів стоїть завдання її точного та достовірного інформування.

3. Відповідність інформації дійсності

Важливо також, щоб заголовки матеріалів, тексти до ілюстрацій відповідали змісту матеріалів. Якщо заголовок не стосується основного змісту, то читач почуватиметься обдуреним і буде схильний до того, щоб поміняти джерело інформації. На жаль, часто для ілюстрування певних подій використовуються фотознімки, що не мають до теми матеріалу жодного відношення. Рано чи пізно такий обман буде помічений, і авторитет газети постраждає набагато більше. Це стосується використання архівного відеоряду на телебаченні без вказівки на те, що це було знято раніше. Змонтовані фото- та відеоматеріали повинні обов'язково мати відповідну позначку. Неприпустимі інсценування подій для отримання ефектного фото- чи відеоматеріалу. Якщо за задумом треба відтворити подію, то читача, глядача чи слухача треба поставити до відома, є то справжні зйомки з місця події, чи вони були зроблені раніше.

Непрофесійним підходом є репетиції зі справжніми героями подій, що мають відбутися. Неприпустимі також інсценування в інформаційних жанрах. Не можна використовувати постановочні елементи при запису інтерв'ю. Аудиторія має бачити картинку, максимально наближену до реальності. Журналістика — це не художня фото- чи кінозйомка.

Провалом закінчилася одна із найвідоміших спроб інсценування — публікація «Світ Джиммі» Д. Кук. Ця історія побачила світ 29 вересня 1980 р. на сторінках газети «Вашингтон Пост». Журналістка розповіла про жахливу історію 8-річного хлопчика з трущоб, котрого вітчим при звичайв до героїну і який мріяв стати наркодилером. Авторка відмовилася назвати адресу хлопчика, посилаючись на те, що це поставить його життя під загрозу. В квітні 1981 р. журналістка отримала Пулітцерівську премію. Од-

нак згодом з'ясувалося, що вона збрехала про важливі факти своєї біографії. Зокрема, журналістка не має вищої освіти і не володіє іноземними мовами (в біографії при прийомі на роботу вона стверджувала протилежне). Коли після цього редактор зажадав доказів того, що Джиммі насправді існує, журналістка зізналася у своїй брехні. Премію було скасовано, а Д. Кук залишилася без роботи. Це типовий кінець інсценізованої інформації.

4. Робота з чутками

Чутки — це один із видів комунікації, і якщо вони мають масовий характер, журналіст обов'язково має реагувати на них. При цьому треба дослідити не тільки характер чуток і сферу їх поширення, а й можливе джерело, соціальні передумови та наслідки цих чуток. Брехливі чутки мають бути спростовані (краще, якщо буде надано слово авторитетним незаангажованим експертам), правдиві — підтвержені.

Щороку ми є свідками вихору чуток щодо неможливості повноцінного відпочинку в Криму. Ця різноманітна інформація — від нібито обов'язкової реєстрації іноземних туристів до розкиданих пляжами шприців із вірусом СНІДу — вочевидь має одну мету: зменшити потік туристів до Криму, переорієнтувати їх на інші курорти, передусім на Сочі. До речі, про Сочі жодних чуток не виникало. Зазвичай, у попередні роки подібні кампанії розпочинала російська компанія НТВ, а згодом їх підхоплювали інші медіа. У 2005 р. чутки «вкидалися» в інтернет-медіа, а потім вже тиражувалися друкованими та електронними засобами масової інформації. На жаль, українські мас-медіа жодного разу оперативно і компетентно не спростували ці брехливі чутки. Спочатку вони їх підтримували і лише згодом починали розбиратися, а чи були насправді підстави для їх виникнення, чи є у воді інфекція, чи може вірус СНІДу взагалі існувати у використаному шприці. Така запізніла реакція, а також те, що медіа рідко при цьому звертаються до сторонніх компетентних експертів, завдає відчутної шкоди громадянам, які переймаються проблемою повноцінного літнього відпочинку зокрема, а також туристичному бізнесу в Криму загалом.

5. Відокремлення фактів від коментарів

При викладенні фактів їх обов'язково треба чітко відокремлювати від думок, суджень, коментарів. Це один із головних принципів професійної журналістики. Факти треба повідомляти незалежно від того, кому вони вигідні або чиєму іміджу можуть завадити. Факт має самоцінне значення, і приховувати його (якщо він має суспільну вагу) неприпустимо.

Зі змішуванням фактів і коментарів (тобто грубими помилками журналістів) українська громада мала справу, коли виступи та інші дії опозиції (наприклад, у березні 2002 р. та й пізніше) оголошувалися неконституційними, конфлікти в Криму — міжнаціональними. Подібні визначення мають до того ж яскраве емоційне забарвлення і є оціночними. Таким чином, журналісти змішували факти з коментарями та нав'язували (хай і безуспішно) свої оцінки аудиторії.

Один із канонів журналістики американське товариство редакторів прийняло ще 1923 р.: «Необхідно проводити чітку межу між інформаційним повідомленням і висловленням думок. Інформаційні повідомлення мають бути вільними від висловлення поглядів чи емоцій у будь-якому вигляді». Цей факховий постулат стисло виражений гаслом «news not views» (новини без поглядів).

Позиція журналіста при викладенні фактів має виявлятися у їх повному доборі, послідовності висвітлення, а не в «навішуванні ярликів». Якщо коментар потрібний, краще, щоб це зробили незалежні авторитетні експерти, а не політики чи журналісти.

Висновки

Журналіст має відповідально ставитися до процесу збирання, оброблення та поширення інформації. Неупередженість, уникнення конфлікту інтересів, уважна перевірка джерел інформації, точність і акуратність при збиранні матеріалу є гарантією того, що журналіст чесно виконає свою інформаційну функцію.

Журналіст має право оприлюднювати тільки ту інформацію, в достовірності якої немає сумнівів. Він має пам'ятати, що його добре ім'я і репутація редакції, в якій журналіст працює, залежать від сумлінного дотримання правил роботи з інформацією. Важливими

критеріями оцінювання журналістської інформації є її повнота, неупередженість, точність фактів, збалансованість подання різних позицій.

Велике значення у роботі з інформацією має перевірка фактичних відомостей. Усі факти, навіть ті, що здаються цілком очевидними або вже оприлюднені, мають перевірятися. Якщо помилку все ж допущено, вона має бути чесно визнана і оперативно виправлена. Приховування помилок рано чи пізно вийде на поверхню й призведе до втрати репутації та довіри з боку громадськості.

Треба також дуже чітко акцентувати увагу аудиторії на всіх випадках, коли фото- або відеоматеріали взято з архіву, зроблено для відтворення події, коли вони не відповідають безпосередньо тому, про що йдеться в матеріалі. Аудиторія має право знати про те, коли і з якою метою було зроблено ці фото чи записи.

Викладаючи фактичні відомості, журналіст повинен уникати оціночних суджень. Коментарі, судження мають завжди бути чітко відокремлені від фактів.

Рекомендована література

Здорогега В. Теорія і методика журналістської творчості. — 2-ге вид. — Л., 2004.

Недопитанський М. І. Випробування інформацією: Тексти лекцій. — К., 2003.

Приступенко Т. О. Теорія журналістики, етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації. — К., 2004.

Шиллингер Э. Проблемы и перспективы развития журналистской этики в России. (<http://www.medialaw.ru/selfreg/5/08.htm>)

Этика в освещении новостей: Методическая разработка для проведения семинара: Пер. с англ. — М., 1995.

Питання для самостійного опрацювання

1. Яким є суспільне завдання журналіста при збиранні інформації? Як при цьому він реалізує свої права та обов'язки?
2. Яких вимог має дотримуватися журналіст при роботі з інформацією?
3. У яких випадках можливе приховане збирання інформації?
4. Чому журналіст має якнайшвидше виправляти всі виявлені помилки? Чи не завдає це шкоди його авторитету перед аудиторією?

5. Якими є професійні вимоги щодо уникнення конфлікту інтересів при збиранні інформації?
6. У чому полягає точність зібраних фактів? Які методи її перевірки?
7. Як досягається збалансованість подання різних позицій при збиранні інформації?
8. Як перевірити достовірність даних, що збирає журналіст?
9. Що таке повнота інформації та як її досягти?
10. Де межі втручання журналіста у приватне життя громадян при роботі з інформацією?
11. Як обирати джерела інформації? Які є вимоги до журналіста у роботі з ними?
12. Що має право і чого не повинен робити журналіст, збираючи інформацію про хід розкриття злочинів?
13. Які правила поведінки журналіста при збиранні інформації в умовах екстремальних ситуацій?

Практичні завдання

Оберіть проблемну ситуацію (краще при цьому порадитися з викладачем) та зберіть інформацію про неї. Проаналізуйте в групі, якими методами ви діяли. Що зроблено правильно, яких помилок ви допустилися?

Письмова робота

Визначення власних морально-етичних засад роботи на посаді журналіста.